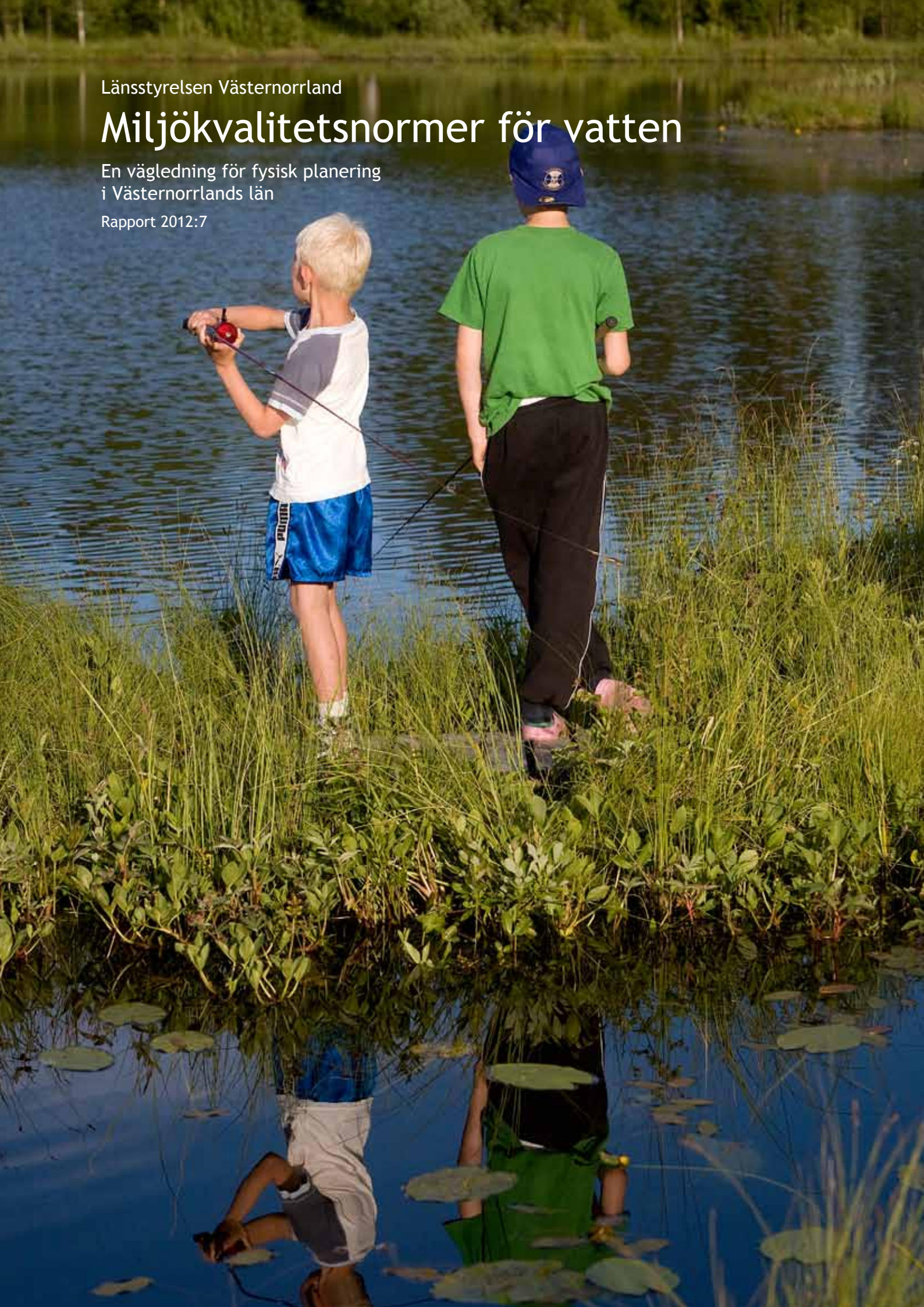

Länsstyrelsen Västernorrland

Miljö kvalitetsnormer för vatten

En vägledning för fysisk planering
i Västernorrlands län

Rapport 2012:7

Vägledningen har tagits fram av Åsa Björn och Thomas Steinwall, enheten för samhällsplanering.

En lång rad medarbetare från olika sakområden har lämnat värdefulla synpunkter och bidrag.

Ett stort tack till alla som deltagit i arbetet!

Titel: Miljökvalitetsnormer för vatten
En vägledning för fysisk planering i Västernorrlands län
Utgiven av: Länsstyrelsen Västernorrland

Beställningsadress: Länsstyrelsen Västernorrland
Enheten för samhällsplanering
871 86 Härnösand

Telefon: 0611-34 90 00
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Länsstyrelserapport 2012:7
ISSN: 1403-624x

Layout: KarMin kommunikation
Foto: Sid 11 Oskar Norrgrann, övriga foton Svanthe Harström
Karta: Sid 6 © Lantmäteriet, © Sveriges meteorologiska och Hydrologiska Institut
Karta: Sid 10 © Lantmäteriet, © Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, © Trafikverket
Tryck: Elanders

Förord

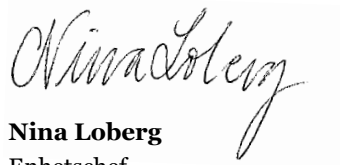
Enligt åtgärdsprogrammet för Bottenhavet behöver kommunerna utveckla sin planläggning och prövning så att miljökvalitetsnormerna för vatten följs. Som en följd av detta har Länsstyrelsen Västernorrland utarbetat denna vägledning för tillämpning av miljökvalitetsnormer för vatten inom den fysiska planeringen. Genom att bidra till att normerna följs underlättas också arbetet med att uppnå flera nationella miljökvalitetsmål.

Vägledningen vänder sig i första hand till tjänstemän som arbetar med fysisk planering. Den syftar till att vara ett redskap för att miljökvalitetsnormer för vatten ska kunna följas i detaljplanering och i översiktsplanering.

Till grund för utarbetandet av vägledningen ligger Vattenmyndighetens beslut år 2009 om fastställande av åtgärdsprogram, förvaltningsplan och miljökvalitetsnormer för yt- och grundvattenförekomster i Bottenhavets vattendistrikt.

Målsättningen att vårda vattnet som en ovärderlig resurs är självklar.

Härnösand mars 2012

Nina Loberg

Enhetschef

Samhällsplanering

Länsstyrelsen Västernorrland

Innehållsförteckning

Vatten	5
Utmaningar för Västernorrlands län	5
Miljöfarliga ämnen	5
Fysiska ingrepp	5
Övergödning	6
Vattnet saknar administrativa gränser	6
Miljö kvalitetsnormer för vatten enligt miljöbalk och plan- och bygglag	6
Plan- och bygglagen	6
Miljöbalken	7
Miljö kvalitetsnormer för vatten i fysisk planering	7
Beakta vattenfrågorna tidigt	7
Översiktsplanering	7
Hur kan miljö kvalitetsnormer följas i översiktsplaneringen	8
Länsstyrelsens roll i översiktsplaneringen	8
Viktiga frågor att belysa i ÖP	8
Analyser och ställningstaganden	9
Exempel på arbetsmetod i översiktsplanen	9
Åtgärdsprogram och planering	9
Exempel på kommunala åtgärder ur åtgärdsprogrammen	9
Planeringsunderlag	10
Detaljplanering	10
Hantering i detaljplan	10
Behovsbedömning och betydande miljöpåverkan	10
Hur kan miljö kvalitetsnormer följas i detaljplaneringen	12
Översyn av gamla detaljplaner	13
Särskilda landsbygdsperspektiv	13
Länsstyrelsens roll i detaljplaneringen	14
Miljö kvalitetsnormer för vatten	14
MKN för ytvattenförekomster	14
MKN för grundvattenförekomster	14
Fiskvatten och musselvatten	15
VISS - VattenInformationsSystem Sverige	15
Vattenförekomster som shapefiler	15

Vatten

Vatten är en ovärderlig resurs för dricksvattenförsörjning, rekreation och friluftsliv, fiske, biologisk mångfald mm. Men tillgång till rent vatten är ingen självklarhet. För att skydda och bevara vatten krävs ett målmedvetet och långsiktigt arbete från ett flertal aktörer.

År 2000 antogs EU:s ramdirektiv för vatten.¹ Syftet med direktivet är att bevara och förbättra vattenmiljön i gemenskapen. Direktivet slår fast att "Vatten är ingen vara vilken som helst, utan ett arv som måste skyddas, förvaras och behandlas som ett sådant".

Utmaningar för Västernorrlands län

Det krävs ett gemensamt förhållningssätt och konkreta åtgärder för att planeringen ska kunna bidra till att bevara och förbättra vattnets kvaliteter för boende, besökare och verksamma.

Anpassning till framtida klimatförändringar kommer att ställa nya krav vid planering. Åtgärder som behövs för att uppnå god vattenkvalitet ska också vara långsiktigt hållbara och kostnadseffektiva lösningar ur klimatsynpunkt, tex fördröjning av dagvatten, gröna ytor, beskuggningar och att inte bygga för nära stränderna. Det är också viktigt att skydda länets dricksvattenresurser. Att arbeta för god vattenkvalitet gynnar även biologisk mångfald och rekreativa värden.

Till de största vattenrelaterade miljöproblemen i Västernorrlands län hör miljöfarliga ämnen, fysiska ingrepp och övergödning.

Miljöfarliga ämnen

Användningen av kemikalier i samhället är omfattande och undersökningar visar att många av dessa återfinns i vattenmiljön. Miljöfarliga ämnen sprids ut i miljön antingen via punktutsläpp eller som diffusa utsläpp. Punktutsläpp innebär utsläpp från miljöfarliga verksamheter, avlopp eller kemikalieolyckor. De diffusa utsläppen, som i dag dominerar, sker bland annat från varor och produkter, jord- och skogsbruk, dagvatten och områden med markföroreningar. Många miljöfarliga ämnen är stabila och kan därför transporteras långa vägar. Spridningen sker via luft, vatten eller mark.

Exempel på ämnen i Västernorrlands län som bedöms vara särskilt skadliga för vattenlevande organismer är kvicksilver (Hg), tributyltenn (TBT), kadmium (Cd), bly (Pb) m fl.

Fysiska ingrepp

Människan har under generationer förändrat vattenlandskapet för att vinna mark, förbättra produktionen inom jord- och skogsbruk och möjliggöra bebyggelse och infrastruktur. Ingrepp i vattenmiljön som sjösänkningar, dämningar och utdikning har varit vanligt förekommande. Andra exempel på fysiska ingrepp är muddringar samt hinder i vattendrag, som påverkar fisk och andra vattenlevande djurs möjlighet att förflytta sig. Förändringar i vattendrag, strandzoner och våtmarker kan påverka den biologiska mångfalden.

Fakta

Ramdirektivet för vatten – Vattenförvaltning

I december år 2000 antog EU det så kallade ramdirektivet för vatten (2000/60/EG). Direktivet utgör en ram för EU:s åtgärder på vattenpolitikens område och syftar till att bevara och förbättra vattenmiljön i gemenskapen. Direktivet har införlivats i svensk lagstiftning genom miljöbalken, plan- och bygglagen, förordningen om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön (SFS 2004:660) och föreskrifter från Naturvårdsverket och Sveriges geologiska undersökning. Sverige har delats in i fem vattendistrikt, vardera med en länsstyrelse som utsetts till Vattenmyndighet. Västernorrlands län tillhör Bottenhavets vattendistrikt. Vattenmyndigheten samordnar arbetet inom vattendistriktet och tar tillsammans med länsstyrelserna fram kunskapsunderlag. För varje Vattenmyndighet finns en särskild vattendelegation med uppgift att besluta inom Vattenmyndighetens ansvarsområde. I december 2009 beslutade Vattenmyndigheten i Bottenhavets vattendistrikt om förvaltningsplan, åtgärdsprogram och miljökvalitetsnormer för vatten för distriktet. Den 1 juli 2011 inrättades dessutom en ny Havs- och vattenmyndighet, lokaliserad i Göteborg, med centralt förvaltningsansvar för havs- och vattenmiljöfrågor.

1. Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 oktober 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område.

Övergödning

En alltför stor tillförsel av växtnäringsämnen (kväve och fosfor) till mark och vatten leder till problem med övergödning i våra vatten. Växtnäringsämnen kommer främst från skogs- och jordbruk, reningsverk, dagvatten och enskilda avlopp.

Sedan 1990-talet har det skett en minskning av utsläppen från reningsverk och industrier tack vare förbättrad reningsteknik. Trots detta är flera vatten övergödda och åtgärder behöver därför vidtas för att komma till rätta med problemen

Vattnet saknar administrativa gränser

En ny vattenförvaltning har införts i Sverige. Förvaltningen av vattenresurser och dess värden är beroende av vattnets naturliga gränser, avrinningsområden, där gränserna för vattenavrinningen ofta korsar nations-, läns- och kommungränser. Vattenförvaltningen är därför utformad med avrinningsområden som grund (bildfigur 1). Detta ställer högre krav på kommuner och andra aktörer att samarbeta över befintliga administrativa läns- och kommungränser. I Västernorrlands län finns fyra-fem stycken vattensamarbeten.

För grundvatten talar man på motsvarande sätt om tillrinningsområden.

Bildfigur 1. Avrinningsområden som berör några kommuner och flera län.

2. Sjöar större än kvadratkilometer och som är sk. vattenförekomster.

3. Prop 2009/10:184 Åtgärdsprogram och tillämpning av miljökvalitetsnormer.

4. Vägledning om tillämpning av miljökvalitetsnormer och åtgärdsprogram för vatten inom tillsynsarbetet, Naturvårdsverket 2011-04-29.

5. Vattendirektivet och fysisk planering, Boverket Rapport, september 2004.

Miljökvalitetsnormer för vatten enligt miljöbalk och plan- och bygglag

En miljökvalitetsnorm är en bestämmelse om en viss miljökvalitet som ska uppnås eller bibehållas. Uttryckt i juridiska termer ska miljökvalitetsnormer följas. En norm är normalt sett ett uttryck för den lägsta miljökvalitet som kan godtas, det vill säga den utgör en miniminivå för miljökvaliteten. Miljökvalitetsnormer för vatten samt vilka vatten de gäller för, så kallade vattenförekomster².

Miljökvalitetsnormer är ett viktigt verktyg för att komma till rätta med situationer där många olika föroreningskällor bidrar till en oacceptabel miljö i vatten. För att kunna följa miljökvalitetsnormerna behövs ett helhetsperspektiv som omfattar de åtgärder som myndigheter och kommuner behöver vidta. En rad frågor behöver besvaras vad gäller källorna till påverkan, konsekvenser för miljön och samhället, samt hur bördan att minska påverkan ska fördelas mellan olika källor och styrmedel.³

En miljökvalitetsnorm ger inte någon rätt att förorena eller störa upp till den angivna nivån. De föroreningar som miljökvalitetsnormerna omfattar kan i varierande grad påverka människors hälsa och miljön även vid utsläpp som inte medför överskridande av miljökvalitetsnormerna. Miljökvalitetsnormerna utgör ett viktigt underlag för en närmare bedömning av vad som behövs för att förhindra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.⁴

Miljöbalken och plan- och bygglagen kompletterar varandra och ska gemensamt bidra till en hållbar utveckling.⁵ Det gäller att på ett effektivt sätt nyttja dessa delvis överlappande lagar vid planering som kan påverka vattnet.

Plan- och bygglagen

I denna lag finns bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.

Enligt plan- och bygglagen⁶ ska miljö kvalitetsnormerna i 5 kap. miljöbalken eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av miljöbalken följas vid planläggning och i andra ärenden enligt lagen. Normerna utgör grund för ingripande⁷ från länsstyrelsens sida, vilket innebär att länsstyrelsen ska upphäva kommunens beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser, om det kan antas att beslutet innebär att en miljö kvalitetsnorm inte följs.

Plan- och bygglagen är knuten till miljöbalken genom bestämmelserna i 6 kap. miljöbalken. I de fall där en plans genomförande kan antas medföra betydande miljöpåverkan ska en miljökonsekvensbeskrivning upprättas (se även sidan 10 om behovsbedömning).

Miljöbalken

Bestämmelserna i denna balk syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

Det är myndigheter och kommuner som ansvarar för att miljö kvalitetsnormer följs.⁸ Det finns olika typer av miljö kvalitetsnormer enligt 5 kap. 2 § miljöbalken. De kan indelas i gränsvärdesnormer, målsättningsnormer, indikativa normer och andra normer (se faktaruta). Plan- och bygglagen gör dock inte någon skillnad på vilken typ av normer det är. Skyldigheten i 2 kap. 2 § tredje-fjärde stycket plan-

och bygglagen är att se till att normerna följs oavsett om det är fråga om gränsvärdesnormer eller andra typer av normer. Miljö kvalitetsnormer för vatten finns enligt vattenförvaltningsförordningen⁹ samt för fisk- och musselvatten.¹⁰ I förordningarna beskrivs vilken typ av norm det är.

Miljö kvalitetsnormer för vatten i fysisk planering

Beakta vattenfrågorna tidigt och metodiskt

Vattenfrågorna är en av de aspekter som behöver uppmärksammas tidigt, redan i planarbetets inledande skeden och om dessa är av betydelse vidare under planprocessen fram till antagen detaljplan. För att säkra att miljö kvalitetsnormerna för vatten följs behöver bland annat dagvattenfrågor hanteras. Inte minst för att tillgodose att föreslagen bebyggelsestruktur och gatunät ger plats åt och inte heller försvårar för dagvattenhanteringen. Plats för att tillgodose behov av rening och fördröjning av vatten kan behöva anges. Det kan även vara bra att reservera låglänta områden för dagvattenhantering.

Organisationen kring systemet för planering och byggande ser olika ut i kommunerna. Det är viktigt att vattenfrågorna tas omhand i alla skeden i planeringen, även vid tidiga kontakter med exploatörer. Nyckeln till framgång i detta arbete är att etablera ett metodiskt förhållningssätt till vattenfrågorna så att de uppmärksammas på rätt sätt i rätt fas av planeringsprocessen.

Fakta

Olika typer av miljö kvalitetsnormer enligt 5 kap. miljöbalken:

En gränsvärdesnorm – dvs. en norm enligt 2 § första stycket punkt 1 – ska ange de förorenings- eller störningsnivåer som inte får över- eller underskridas.

En målsättningsnorm – dvs. en norm enligt 2 § första stycket punkt 2 – ska ange de förorenings- eller störningsnivåer som ska eftersträvas eller som inte bör över- eller underskridas.

En indikativ norm – dvs. en norm enligt 2 § första stycket punkt 3 – ska ange vilken högsta eller lägsta förekomst av organismer i yt- och grundvatten som kan tjäna till vägledning för tillståndet i miljön.

Andra normer – dvs. normer enligt 2 § första stycket punkt 4 – ska ange de krav i övrigt på kvaliteten på miljön som följer av Sveriges medlemskap i Europeiska unionen.

6. 2 kap. 10 § plan- och bygglagen (2010:900). Den nya plan- och bygglagen trädde i kraft den 2 maj 2011.

7. 11 kap. 11 § plan-och bygglagen.

8. 5 kap. 3 § miljöbalken.

9. Förordning (2004:660) om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön.

10. Förordning (2001:554) om miljö kvalitetsnormer för fisk-och musselvatten.

Översiktsplanering

Av kommunens översiktsplan ska bland annat framgå grunddragen för den avsedda användningen av vattenområden samt hur kommunen avser att följa gällande miljökvalitetsnormer.¹¹

Hur kan miljökvalitetsnormer följas i översiktsplaneringen?

Översiktsplanen är vägledande för den mer detaljerade planeringen. Sambanden mellan vattenmiljöer och framtida utbyggnadsområden eller annan förändrad vatten- och markanvändning bör uppmärksammas redan i översiktsplaneringen. Lokala åtgärdsprogram för vatten är viktiga som underlag för den översiktliga planeringen.

Genom att beakta vattenfrågorna i översiktsplaneringens olika delar som mål, strategier och planeringsinriktningar, kan rent vatten uppmärksammas som en resurs och kostnadskrävande åtgärder i efterhand kan undvikas. En fråga som bör beaktas är förekomsten av grundvattenresurser som används för dricksvatten eller kan användas för framtida uttag av dricksvatten. Sådana resurser förekommer även utanför befintliga vattenskyddsområden.

Översiktsplanen är ett bra verktyg för att studera samlade (kumulativa) effekter på vattenmiljön. Kommunen har genom ställningstaganden i översiktsplanen möjlighet att lyfta fram vattenmiljön och ge sin syn på hur en framtida exploatering och utbyggnadsstrategier kan komma att påverka vattenförekomsternas status och miljökvalitetsnor-

mer. Bedömningen bör göras utifrån kommunens sammanlagda utbyggnad av bostäder, centrumområden, verksamhetsområden och utveckling av omvandlingsområden. Vattnets av- och tillrinningsområden följer oftast inte kommungränserna. Det är därför lämpligt att samordna den översiktliga planeringen med grannkommunerna.

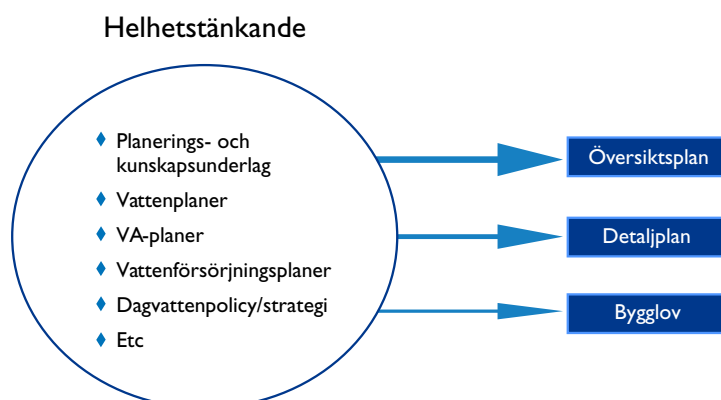
Översiktsplaner ska alltid åtföljas av en miljöbedömning med tillhörande miljökonsekvensbeskrivning i vilken miljökvalitetsnormer för vatten måste beaktas.¹² Vid avgränsningen av en miljökonsekvensbeskrivning ska hänsyn tas till översiktsplanens översiktliga nivå och att vissa frågor bäst bedöms i andra mer detaljerade planer och beslut.

Länsstyrelsens roll i översiktsplaneringen

Under översiktsplanens samrådsfas ska länsstyrelsen bland annat tillhandahålla underlag för kommunens bedömningar och verka för att miljökvalitetsnormer enligt 5 kap. miljöbalken följs.¹³ Länsstyrelsen ska under utställningstiden avge ett granskningsyttrande över planförslaget. Av yttrandet ska det framgå om förslaget kan innebära att en miljökvalitetsnorm inte följs.¹⁴

Viktiga frågor att belysa i översiktsplaneringen

- Hur bidrar kommunens utbyggnadstakt till ökad belastning på reningsverk?
- Behövs nya tillstånd, ombyggnader eller nylokaliseringar?
- Bidrar spridd bebyggelse till ökade utsläpp från

Genom helhetstänkande kring vattenfrågorna redan i översiktsplanen kan detaljplaneringen bli lättare att genomföra.

11. 3 kap. 5 § punkt 1 och 3 plan- och bygglagen.

12. 3 kap. 8 § plan- och bygglagen.

13. 3 kap. 10 § punkt 3 plan- och bygglagen.

14. 3 kap. 16 § punkt 2 plan- och bygglagen.

enskilda avlopp som kan påverka vattenförekomster negativt?

- Sker exploatering på viktiga inströmningsområden till grundvatten förekomster?
- Kan enskilda projekt såsom tunnlar och schaktarbeten som har avvattande effekt påverka grundvattenrörelser och skyddande jordlager för grundvattnet?
- Hur mycket bidrar dagvattenhanteringen till ökad hydrologisk belastning, föroreningar och erosionsrisk i närbelägna ytvattenförekomster?
- Kan föreslagna anläggningar i eller i anslutning till vattenområden såsom småbåtshamnar, vågbrytare och skyddsvallar påverka vattenkvaliteten?

Analyser och ställningstaganden

För en kommun gäller det att visa i översiktsplanen att planförslaget bidrar till att miljökvalitetsnormerna, kan följas. Detta är något som kommunen kan visa på olika sätt. Genom att arbeta systematiskt med kopplingen mellan vattenmiljöer och de verksamheter och utbyggnadsområden som planeras i översiktsplanen blir också detaljplaneringen lättare att genomföra. Punkterna nedan kan vara en utgångspunkt för ett sådant arbetssätt och som kan underlätta redovisningen.

Exempel på arbetsmetod i översiktsplanen

1. Ta fram en kartbild över vattenförekomster och dess status.
2. Analysera hur markanvändningskartan förhåller sig till vattenförekomsterna.
3. Identifiera utifrån markanvändningskartan de största potentiella hoten som kan påverka vattenförekomster.
4. Identifiera skyddsåtgärder och försiktighetsmått som kan minska påverkan.
5. Utred svåra frågeställningar.
6. Ompröva och förändra planförslaget om det behövs för att kunna följa normerna.
7. Redovisa de konflikter som kan finnas mellan exploatering och miljökvalitetsnormer.
8. Motivera varför det går att följa miljökvalitetsnormer i konfliktsituationer.
9. Ta ställning till innebörden av att följa, alternativt att inte följa, miljökvalitetsnormer.

Åtgärdsprogram och planering

Kommunerna ska rapportera till Vattenmyndigheten vilka åtgärder som genomförts under föregående kalenderår i syfte att säkerställa att miljökvalitetsnormer som har föreskrivits för vattenförekomster inom myndighetens eller kommunens verksamhetsområde uppnås. Rapporteringen har påbörjats år 2011. Denna rapportering kan i framtiden vara ett underlag för att styrka att kommunen följer åtgärderna i åtgärdsprogrammet vilket kan underlätta redovisningen av att miljökvalitetsnormer följs i planärenden.

Eftersom flera av de kommunala åtgärderna kan innebära att mark- och vattenområden behöver tas i anspråk finns anledning att beakta sådana markanspråk i den översiktliga planeringen. Översiktsplanen kan vara ett strategiskt dokument som redovisar kommunens åtgärder för att uppnå kvalitetskraven för vatten.

Exempel på kommunala åtgärder ur åtgärdsprogrammen

- Kommunerna behöver tillse att vattentäkter som inte är kommunala, men som försörjer fler än 50 personer eller där vattenuttaget är mer än 10 m³/dag, har god kemisk status och god kvantitativ status och ett långsiktigt skydd.
- Kommunerna behöver utveckla sin planläggning

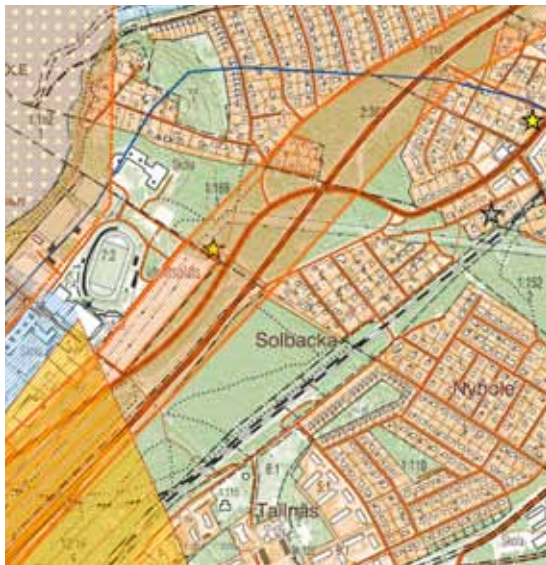
och prövning så att miljö kvalitetsnormerna för vatten uppnås och inte överträds.

- Kommunerna behöver i samverkan med länsstyrelserna utveckla vatten- och avloppsplåner, särskilt i områden med vattenförekomster som inte uppnår, eller riskerar att inte uppnå, god ekologisk status, god kemisk status eller god kvantitativ status.

Planeringsunderlag

Kommunala planeringsunderlag kan utgöra underlag till översiktsplanen. Vattenplan, vattenförsörjningsplan, VA-plan och dagvattenplan är exempel på sådana. Underlag av mer strategisk karaktär, exempelvis en kommunal dagvattenstrategi, kan vara lämpliga att ta beslut om i kommunfullmäktige. Dessa bör ses över i samband med aktualitetsprövning av översiktsplanen eller när processen med att ta fram en ny översiktsplan inleds. Strategiska underlag kan även utgöra bra stöd när olika avtal skrivs.

Vattenfrågorna kan även behöva arbetas in i konkreta och verksamhetsanpassade planeringsunderlag som mer kontinuerligt kan uppdateras och med fördel är GIS-baserade.

Detalj ur planeringsunderlag från Timrå kommun som visar översvämningskartering, järnvägskorridor, potentiellt förorenade områden, grundvattens kemiska status mm.

Detaljplanering

Detaljplanen är kommunens verktyg för att planlägga mark och vattenområden. En detaljplan består av plankarta och planbestämmelser som är juridiskt bindande. Förutom plankarta och bestämmelser ska en planbeskrivning med konsekvensbeskrivning bifogas till planen. Planbeskrivningen är inte juridiskt bindande utan endast vägledande, men av konsekvensbeskrivningen ska det framgå hur planens intentioner ska säkerställas i avtal etc. Vattenfrågorna behöver systematiskt föras in i ett tidigt skede i detaljplaneringen och hanteras i dess olika delar. Det innebär bland annat att identifiera svåra frågeställningar, utreda alternativ, skyddsåtgärder med mera.

God samordning i planeringen förbättrar förutsättningarna att säkra en god vattenstatus och samtidigt undvika höga exploateringskostnader eller att planen inte kan realiseras som följd av att frågeställningarna inte belysts tillräckligt.

Hantering i detaljplan

Det finns ett stort antal miljö kvalitetsnormer i Västernorrland att förhålla sig till och en stor andel av vattenförekomsterna uppnår idag inte kvalitetskraven. Därför är det lämpligt att ha som rutin att i varje detaljplaneprojekt titta på vattenförekomsterna i anslutning till planområdet.

Detaljplaner är juridiskt bindande och länsstyrelsen ska pröva kommunens beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan om det kan befaras att beslutet innebär att en miljö kvalitetsnorm enligt 5 kapitlet miljöbalken inte följs. Det finns alltså goda skäl för kommunen att beakta normerna. Det är då viktigt att inte bara titta på själva planområdet utan också på de vattenförekomster som planområdet avvattnas till eller som kan få en förändrad vattenbalans till följd av planen.

Behovsbedömning och betydande miljöpåverkan

En första bedömning av miljörelaterade frågeställningar görs inom ramen för detaljplanens behovsbedömning. En behovsbedömning är den analys som leder fram till ett ställningstagande om planen anses kunna innebära betydande miljöpåverkan.

Visar behovsbedömningen att planen inte har betydande miljöpåverkan ska kommunen i detaljplanen ändå redovisa och ta ställning till hur miljö kvalitetsnormerna för yt- och grundvatten kan följas.¹⁵

Om bedömningen är att planen kan antas medföra betydande miljöpåverkan ska en miljökonsekvensbeskrivning, upprättas. Osäkerhet om vilken miljöpåverkan planens genomförande kan antas få innebär att frågan i regel bör bedömas inom ramen för en miljökonsekvensbeskrivning. Om detaljplanens genomförande kan antas bidra till miljöproblem som medför att berörda vattenförekomster inte uppnår god status, innebär detta i normalfallet att planen anses få betydande miljöpåverkan.

Även om det vatten som direkt påverkas av en detaljplan inte är en vattenförekomst kan planen i förlängningen leda till en påverkan på en vattenförekomst och därmed ha betydelse för möjligheten att följa miljö kvalitetsnormerna. Behovsbedömningen av detaljplanen sker utifrån kriterierna i MKB-förordningens bilagor¹⁶, där bland annat planens betydelse för vattendirektivet (gemenskapens lagstiftning) ska bedömas. En bra grund för behovsbedömningen är att utreda miljöns tillstånd och förutsättningarna på platsen och i synnerhet vatten systemets struktur och känslighet. Tillståndet på platsen ska sedan relateras till den nya verksamheten och eventuella påverkan som planen medför.

15. 2 kap. 10 § plan- och bygglagen.

16. Förordning (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar.

17. 6 kap. 12 § miljöbalken.

I de fall en miljökonsekvensbeskrivning behöver upprättas ska den betydande miljöpåverkan som planens eller programmet genomförande kan antas medföra redovisas. Även rimliga alternativ, med hänsyn till planens eller programmet syfte och geografiska räckvidd, ska beskrivas.¹⁷ Det är viktigt att ta ställning till olika alternativ till plan utformningar. Om planen görs för en verksamhet som ska prövas enligt miljöbalken ska i denna prövning dessutom reglerna för alternativ lokalisering beaktas enligt 2 kap. 6 § miljöbalken.

Bedömning av konsekvenser och påverkan ska alltid utgå från en maximalt tillåten utbyggnad av det som planen medger.

Exempel på när det är viktigt att belysa miljö kvalitetsnormer för vatten i detaljplaner:

1. Då tillstånd krävs för utsläpp av vatten.
2. Vid enskilda avloppslösningar.
3. Vid risker för utsläpp av näringsämnen (ex hästhållning).
4. Då exploatering medför stor andel hårdgjord yta eller annan markbeskaffenhet som medför snabb avrinning.
5. När verksamheter planeras i översvämningskänsliga områden.
6. När verksamheter är stora vattenverksamheter, till exempel omfattande dräneringsarbeten.

7. Vid planläggning inom förorenade mark- och vattenområden.
8. Vid omfattande utfyllnader.
9. Vid grävarbete eller muddring i vatten.
10. Då planläggning innebär att naturliga stränder förändras.
11. Vid exploatering som berör befintliga och potentiella dricksvattentillgångar.
12. Vid omfattande schaktarbeten i sand- och grusavlagringar med hög genomsläpplighet.
13. Då särskilt känsliga recipienter berörs.
14. Vid områden på nära avstånd till recipient, vilket innebär att förorenat vatten snabbt når denna.
15. Vid bebyggelse på tidigare oexploaterad mark.

I ärenden där bedömningen är att miljö kvalitetsnormerna för yt- och grundvatten kommer att kunna följas är det viktigt att redovisa vad som ligger till grund för bedömningen.

Exempelvis kan det vara att: dagvattenmängderna inte bedöms öka nämnvärt inom planområdet och att dagvattnet redan hanteras på ett hållbart sätt, samtliga fastighetsägare redan är anslutna till väl fungerande spill- och dagvattenledningar, att det finns anläggningar med tillräcklig kapacitet för tillkommande bebyggelse, för rening och fördröjning av dagvatten, inga betydande morfologiska ingrepp

så som grävning och muddring i vatten ska ske, inga verksamheter som kan påverka yt- och grundvatten negativt planeras inom området.

Hur kan miljö kvalitetsnormer följas i detaljplaneringen?

Ett första steg i att belysa vattenfrågan är att beskriva vad som händer med den nederbörd som faller samt vilken eller vilka recipienter som tar emot vatten från planområdet, dvs. vilket/vilka avrinningsområden som tillhör planområdet. Landskapet, topografin, markens beskaffenhet samt grundvattenförhållande behöver därför studeras i ett tidigt skede liksom närhet till recipient/vattenförekomst, avrinningsområden och eventuell förekomst av vattenskyddsområden.

Nästa steg är att ta reda på vilken status berörda vattenförekomster har, hur den aktuella planen kan komma att påverka statusen och vilka åtgärder som kan vidtas för att uppnå/behålla god status. Även påverkan på övriga vatten behöver belysas om de står i förbindelse med vattenförekomsten och därmed påverkar vattenförekomsten.

Typ av exploatering, storlek och andel hårdgjord yta samt materialval i byggnader och infrastruktur bör beaktas. Eventuell tidigare markanvändning och nuvarande förhållanden kan också vara av intresse, exempelvis om marken riskerar att innehålla föro-

reningar eller är skred- och översvämningsbenägen.

Fysisk påverkan, det vill säga morfologiska och hydrologiska ingrepp som försämrar förutsättningarna för att uppnå god ekologisk status i en vattenförekomst, ska belysas i detaljplanen. Det kan gälla anläggandet av kajer, piren och bryggor eller andra gräv- och muddringsarbeten i vattenområden. Vid all planering som innebär gräv- eller muddring i vatten är det viktigt att beakta att miljöfarliga ämnen kan förekomma i bottensediment. Miljöfarliga verksamheter och andra verksamheter som kan påverka vatten, så som djurhållning, ska planeras på ett sådant sätt att förorening förhindras.

Vaksamhet bör iakttagas när det gäller yt- och grundvattenresurser som används för dricksvatten eller kan användas för framtida uttag av dricksvatten. Hänsyn ska tas så att risk för försämring av kvaliteten undviks och att nybildning av grundvatten inte förhindras. När det gäller vattenskyddsområden är det inte säkert att området omfattar hela av- eller tillrinningsområdet för en yt- eller grundvattenförekomst. Det finns även yt- och grundvattenförekomster som helt saknar vattenskyddsområden.

Särskild hänsyn kan behöva tas till känsliga vattenbiotoper inom ett planområde. Det kan till exempel vara småvatten eller utpekade ekologiskt särskilt känsliga områden där skyddsavstånd eller buffertzoner bör upprättas och biologiska faktorer som till exempel beskuggande vegetation kan säkerställas.

En naturlig strandzon är betydelsefull för att bevara goda livsvillkor för djur- och växtliv, det vill säga bibehålla områden med livskraftiga biotoper. Det ger möjligheter att åstadkomma buffertzoner för flödesutjämning och rening av dag- och ytvatten på land och i vattenzonen. Strandskyddet är ett av de verktyg som kan ge stöd att uppnå dessa förhållanden och därigenom bidra till att nå eller bibehålla god ekologisk vattenstatus.

Vid exploatering av ett område ändras nederbördens naturliga avrinningsförhållanden, vilket kan påverka grundvatten och ytvatten. Kartor som visar recipienters avrinningsområden, grundvattenförekomster samt befintliga dagvatten- och avlopps-system är viktiga planeringsunderlag.

Eventuella kommunala vattenprogram/vatten-

planer/dagvattenstrategier som beskriver recipienternas status kan komplettera Vattenmyndighetens information. Information kan även fås från lokala/ regionala vattenvårdsförbund.

Översyn av gamla detaljplaner

Äldre detaljplaner kommer i många kommuner att behöva ses över i syfte att rätta till felaktigheter gentemot detaljplanen i fråga om byggrätt, användning m m som kommit som resultat av dispenser vid bygglovgivning före 1987, dvs. innan plan- och bygglagen (1987:10) trädde i kraft. Under förutsättning att syftet med dessa planändringar/ nya detaljplaner inte är att till skapa nya eller väsentligt större byggrätter eller nya hårdgjorda ytor bör tolkningen därför kunna vara att dessa nya/ändrade detaljplaner i sig inte innebär påverkan på miljökvalitetsnormerna.

Möjligheten att förbättra dagvatten- och avloppshanteringen bör dock alltid undersökas och mark kan, om möjligt, reserveras med kommunalt huvudmannaskap. En sådan bedömning görs företrädesvis utifrån strategiskt utpekade platser i en övergripande dagvattenplanering.

Särskilda landsbygdsperspektiv

Kommunen behöver ha en strategi för detaljplanering i områden med sammanhållen bebyggelse utanför den egentliga tätorten i områden med t.ex. bostäder, verksamheter, marinor, golfbanor, hästanläggningar och friluftsanläggningar.

Kommunen har ansvar för planering av vatten och avlopp utanför VA-verksamhetsområdet som innefattar planering för enskilda avloppsanläggningar, mindre och större gemensamma VA-anläggningar liksom VA i omvandlingsområden. Många sådana avloppsanläggningar har dåligt fungerande rening, vilket resulterar i oönskade konsekvenser, såsom övergödning. I en detaljplan kan avloppsförslutningen förtydligas genom att markreservat för gemensamhetsanläggningar avsätts på plankartan. Dessutom kan det bestämmas vilka anläggningar som ska utgöra gemensamhetsanläggningar och vilka fastigheter som ska delta i dessa anläggningar och erforderliga utrymmen.¹⁸ Är tillkomsten av en viss anläggning för vattenförsörjning eller avlopp en

18. 4 kap. 18 § plan- och bygglagen.

förutsättning för att bebyggelse enligt detaljplanen ska få uppföras, kan bestämmelser om villkor som säkerställer detta tas in i planen.¹⁹

Läckage av näringsämnen från, t ex djurhållning, kan vid väl avvägd planering minimeras genom att styra placering och utformning av rasthagar och gödselhantering. Dikningssystemet inom planområdet behöver också ofta ses över. Detta för att bromsa upp flöden och skapa förutsättningar för rening och sedimentation innan vattnet når recipienten. Dikningen regleras ofta i juridiskt bindande markavvattnings- eller sjösänkingsföretag. Hantering av markavvattningsföretag är en process som ligger utanför detaljplaneringen, men den juridiska processen med ändringar inom företaget kan initieras i och med aktualiseringen av en plan.

Länsstyrelsens roll i detaljplaneringen

Under samrådet ska länsstyrelsen verka för att miljö kvalitetsnormerna följs.²⁰ Länsstyrelsen ska överpröva kommunens beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser om beslutet kan antas innebära att en miljö kvalitetsnorm inte följs. Om länsstyrelsen kommer fram till att normen inte följs, ska planen upphävas.²¹

Miljö kvalitetsnormer för vatten

Miljö kvalitetsnormer för ytvattenförekomster

Ytvatten består av vattenförekomster i kustvatten, sjöar och vattendrag. Miljö kvalitetsnormer omfattar kemiska och ekologiska kvalitetskrav.

Bedömningen av kemisk status grundar sig på prioriterade ämnen som kvicksilver, TBT och nonylfenol. För prioriterade ämnen anges bl.a. miljö kvalitetsnormer i form av maximal tillåten koncentration av ämnena.

Den ekologiska statusen grundar sig på biologiska kvalitetsfaktorer som fisk, bottenfauna, vattenväxter och plankton. Kvalitetsfaktorerna är anpassade efter vilken typ av vattenförekomst som bedöms och efter geografiska regioner.

Miljö kvalitetsnormer för grundvattenförekomster

För grundvattenförekomsterna gäller kemiska och kvantitativa kvalitetskrav. Hur kraven preciseras för grundvatten redovisas i SGU:s föreskrifter. Kvalitetskrav gäller bl.a. för bekämpningsmedel, nitrat, ammonium och metaller. För dessa ämnen finns dels riktvärden som inte ska överskridas, dels värden som utgångspunkt för att vända en uppåtgående trend av ämnet i grundvattnet.

Det kvantitativa kvalitetskravet innebär för enkelt att det råder balans mellan uttag och nybildning av grundvatten. Om inga undantag finns syftar kvalitetskraven till att god kemisk status och god kvantitativ status ska uppnås den 22 december 2015.

Konstgjorda och kraftigt modifierade vattenförekomster

Vattenförekomster som bedömts vara antingen konstruerade av människan eller vara så fysiskt påverkade att dess karaktär väsentligt förändrats till följd av en samhällsviktig verksamhet. Exempel på samhällsviktiga verksamheter är hamnar och

Statusklassificering och miljö kvalitetsnormer för ytvatten (vattendrag, sjöar, övergångsvatten och kustvatten)									
Grundinformation			Ekologisk status och ekologisk potential		Kemisk ytvattenstatus (exklusive kvicksilver)				Skyddade områden
EU-ID	Vattenförekomst namn	HARO	Status eller potential 2009	Kvalitetskrav och tidpunkt	Status 2009T	Kvalitetskrav och tidpunkt	idsfrist	Mindre strängt krav	Kompletterande krav för skyddade områden
SE694096-154231		Ljungan	God ekologisk status	God ekologisk status 2015	God kemisk ytvattenstatus	God kemisk ytvattenstatus 2015			
SE694111-155328		Selångersån	Otillfredsställande ekologisk status	God ekologisk status 2021	God kemisk ytvattenstatus	God kemisk ytvattenstatus 2015			Gynnsam bevarandestatus
SE694112-156663		Indalsälven	Otillfredsställande ekologisk status	God ekologisk status 2021	God kemisk ytvattenstatus	God kemisk ytvattenstatus 2015			
SE694113-145679	Stugsjön	Ljungan	God ekologisk status	God ekologisk status 2015	God kemisk ytvattenstatus	God kemisk ytvattenstatus 2015			

Exempel på MKN-tabell för ytvatten från Länsstyrelsen Västernorrlands föreskrifter om MKN.

19. 4 kap. 14 § plan- och bygglagen.

20. 5 kap. 14 §, punkt 3 plan- och bygglagen.

21. 11 kap. 10-11 §§ plan- och bygglagen.

anläggningar för vattenkraft. För dessa vattenförekomster gäller att de ska uppnå kvalitetskraven god eller måttlig ekologisk potential.

Fiskvatten och musselvatten

Dessa normer regleras i förordning (2001:554) om miljökvalitetsnormer för fisk- och musselvatten. För områden som omfattas av fiskvattendirektivet gäller särskilda krav på vattenkvaliteten enligt vad som anges i dessa direktiv. Målet för fiskvattendirektivet är att bevara eller förbättra kvaliteten på strömmande eller stillastående sötvatten där fisk lever eller skulle kunna leva om föroreningarna där kunde minskas eller elimineras.

I Västernorrland finns för närvarande bara en vattenförekomst med fiskvattendirektivet: Ljungan, mynning – Viforsen, 20 km.

VISS - VattenInformationsSystem Sverige

VISS är en databas med alla Sveriges större sjöar, vattendrag, grundvatten och kustvatten.

Syftet med databasen är att underlätta vattenförvaltningsarbetet och tillgängliggöra informationen för allmänheten. VISS visar bland annat var vattnen finns, deras status och vilka miljökvalitetsnormer (krav på vattenkvaliteten) som gäller för vattnen.

VISS består av tre delar, databas, karta och hjälp. Databasen är motorn i hela systemet och det är där all information om vattenförekomster lagras. Kartan finns för att på ett enkelt sätt ge en geografisk överblick av den information som finns i databasen. I VISShjälp finns förklaringar till parametrar, begrepp och termer som används i VISS. www.viss.lansstyrelsen.se

Vattenmyndigheterna har tittskåp som du kan ansluta till ditt eget GIS-program via en webbadress. Det går alltså att kombinera tittskåpen med egna data för att kunna titta på vilka klassningar vattenförekomsterna har vid till exempel framtagandet av planer eller om en ny verksamhet ska etableras. Det går inte utföra några analyser med hjälp av tittskåpen utan de är endast till för informationsspridning.

Vattenförekomster som shapefiler

Den som har rättigheter till översiktskartan eller hydrografen från översiktskartan kan få tillgång till ytvattenförekomsterna som shapefil via SMHI. Kontakta SMHI på dataleveranser@smhi.se eller besök deras webbsida <http://svarwebb.smhi.se> där vissa filer finns att ladda ner, till exempel Geometrier för huvud- och delavrinningsområden samt havsområden.

Grundvattenförekomster kan levereras som shapefil för användning till vattenförvaltningsarbete, kontakta SGU vattenforvaltning@sgu.se.

www.vattenmyndigheterna.se/Su/bottenhavet

Statusklassificering och miljökvalitetsnormer för grundvatten									
Grundinformation			Kvantitativ status		Kemisk grundvattenstatus				Skyddade områden
EU-ID	Vattenförekomst namn	HARO	Status 2009	Kvalitetskrav och tidpunkt	Status 2009	Kvalitetskrav och tidpunkt	Tidsfrist	Mindre strängt krav	Kompletterande krav för skyddade områden
SE691999-148014	Rotnäset-Nybo	Ljungan	God kvantitativ status	God kvantitativ status 2015	God kemisk grundvattenstatus	God kemisk grundvattenstatus 2015			
SE692090-157723	Sundsvall tätort	Selångersån	God kvantitativ status	God kvantitativ status 2015	Otillfredsställande kemisk status	God kemisk grundvattenstatus 2015 med undantag för bekämpningsmedel, klorid, arsenik, bly och blyföreningar, bensen, kadmium och...	God kemisk grundvattenstatus 2021 för bekämpningsmedel, 2021 för klorid, 2021 för arsenik, 2021 för bly och blyföreningar, 2021 för bensen, 2021 för kadmium och...		

Exempel på MKN tabell för grundvatten från länsstyrelsen Västernorrlands föreskrifter om MKN.

**Länsstyrelsen
Västernorrland**

871 86 Härnösand. Tel 0611-34 90 00
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland
vasternorrland@lansstyrelsen.se